

**доктора педагогічних наук, професора Кузнецової О.Ю.
про дисертаційне дослідження Черкашина Сергія Володимировича
«Розвиток університетської освіти Німеччини (XX – початок XXI
століття)», подане до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
педагогічних наук із спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та
історія педагогіки**

Прагнення України до інтеграції у світовий освітній простір і Європейській, зокрема, вимагає вивчення досвіду функціонування і розвитку систем освіти у зарубіжних країнах, проведення компаративних досліджень для визначення сфер, що потребують трансформацій і реформування, для прийняття обґрунтованих та зважених рішень щодо впровадження нововведень з метою створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи освіти. Зокрема, це важливо для адаптації сфери вищої освіти України.

У цьому сенсі дисертаційне дослідження С.В. Черкашина є актуальним: по-перше, з точки зору доцільності вивчення досвіду розвитку університетської освіти Німеччини як країни із значними надбаннями і досвідом у цій сфері й визнано високими показниками якості університетської освіти, по-друге, з огляду на важливість розв'язання завдання оновлення університетської освіти України у відповідності з стандартами європейського простору вищої освіти та необхідністю врахування кращих світових практик.

У дисертації переконливо доведено доцільність дисертаційного дослідження через необхідність розв'язання встановлених суперечностей між: - об'єктивною вимогою створення інноваційного освітнього середовища, підвищення якості освітнього процесу й наукових досліджень в університетах України як умови входження до світового ринку освітніх послуг і відсутністю неупередженого аналізу історично вивіреної і апробованої практикою університетських традицій Німеччини, гумбольдтівська модель університету якого стала еталоном для університетів

Європи й світу; - нагальною потребою удосконалення змісту, форм, методів підготовки інтелектуальної еліти суспільства і фактичним станом розв'язання цієї проблеми в практиці організації освітнього процесу в університетах України; - активізацією процесів глобалізації, що інтенсифікують взаємозалежність освітніх процесів у різних регіонах світу, і визначенням міри відповідальності університетської освіти України щодо прагнення вирішення проблем, що постали (втрата значної частини власної ідентичності під тиском інтернаціоналізації; стандартизація знань та формування єдиної системи цінностей; ставлення до освіти, як до індустрії знань; звуження значення особистості тощо), потребою в збереженні кращих національних освітніх традицій.

До того ж актуальність і доцільність проведеного наукового пошуку визначаються тим, що обрана дисертантом проблема дослідження не отримала належного системного висвітлення у вітчизняній педагогічній науці, що доведено С.В. Черкашиним в процесі огляду вітчизняних та зарубіжних педагогічних досліджень (Р.І).

Щодо зв'язку з державними та галузевими науковими програмами, слід вказати, що дисертація підготовлена у межах теми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки й педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах» (РК № 1-200199U004104). Тема роботи була затверджена на засіданні вченої ради Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол №9 від 28.10.2016).

На підставі проведеного вивчення О.В.Черкашину вдалося отримати вагомі наукові результати, які полягають у тому, що ним вперше цілісно досліджено проблему розвитку університетської освіти Німеччини у визначених хронологічних межах (XX – початок XXI століть).

За результатами дослідження переконливо визначено теоретико-методологічні засади університетської освіти Німеччини;

- окреслено історіографію проблеми розвитку університетської освіти Німеччини у вітчизняній та зарубіжній науковій думці різних історичних періодів, визначено домінантні напрями вивчення розвитку університетської освіти Німеччини;

- науково обґрунтовано етапи та провідні тенденції розвитку університетської освіти Німеччини у визначених хронологічних межах: I етап (1899 – 1932) – активних пошуків нової моделі університетської освіти на тлі зростання ролі природничих, інженерних і технічних наук, запитів промисловості і потреб держави щодо підготовки нової генерації фахівців; II етап (1933 – 1944) – радикальної трансформації університетської освіти Німеччини в умовах націонал-соціалістичного режиму; III етап (1945 – перша половина 60-х рр. XX ст.) – відновлення зруйнованої війною і нацистською ідеологією університетської освіти в розділеній Німеччині; IV етап (друга половина 60-х рр. – 1989) – зосередження уваги на вирішенні проблем університетської освіти, проведення широкомасштабних заходів з метою упорядкування освітньої експансії; V етап (1990 – 1997) – консолідації зусиль освітніх політиків і наукової громадськості задля посилення конкурентоспроможності університетської освіти об'єднаної Німеччини й упровадження ринкових механізмів в основу її управління; VI етап (1998 – 2018) – реформування університетської освіти Німеччини в контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів;

- визначено наскрізні тенденції розвитку університетської освіти Німеччини упродовж XX ст. – початку XXI ст.: дотримання культурно-освітнього федералізму як головного принципу побудови та функціонування університетської освіти; розширення соціальної бази студентства та збереження її елітарного характеру; демократизація, гуманізація, гуманітаризація університетського сектору; посилення профілізації університетів; відсутність вертикальної стратифікації університетів та

диверсифікація шляхів набуття населенням університетської освіти; стабільність розвитку німецького університету як соціального інституту; обмеження впливу держави на діяльність університетів; інтернаціоналізація і відкритість суспільству;

- узагальнено й схарактеризовано погляди науково-педагогічної громадськості Німеччини ХХ –початку ХХІ ст. на роль педагогіки в цілому й дидактики вищої школи зокрема для розвитку університетської освіти;

- окреслено перспективи використання досвіду організації університетської освіти Німеччини в сучасних умовах реформування вищої освіти України.

Дисертантом уточнено зміст понять: «повний університет», «класичний університет», «науковий університет», «технічний університет», «університет прикладних наук», «підприємницький університет», «університетська освіта Німеччини», а також науково поглиблено дані про передумови розвитку університетської освіти Німеччини.

У ході проведеного дослідження у науковий обіг уведено 53 маловідомі документи, зокрема 8 архівних, законні і підзаконні акти ФРН, що дозволили визначити тенденції розвитку університетської освіти Німеччини упродовж досліджуваного періоду.

Аналіз рукопису дисертації С.В. Черкашина дає змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених результатів. Слід визнати широку та якісну джерельну базу проведеного дослідження, яку склали 658 найменувань, 8 з яких – архівні матеріали і 522 – офіційні і наукові матеріали іноземними мовами. Дисертантом опрацьовано нормативно-правові акти й документи з питань університетської освіти Німеччини досліджуваного періоду; архівні матеріали ФРН; постанови державних органів НДР (Державної Ради, Міністерства вищої і середньої технічної освіти), Федерального конституційного суду (ФРН); документи, ухвалені Конференцією ректорів німецьких ЗВО; матеріали німецьких періодичних видань та конференцій у межах Болонського процесу, документи ЄЕС щодо

співробітництва у сфері вищої освіти; монографії, дисертації та наукові статті німецьких, українських вчених та дослідників з інших країн щодо університетської освіти Німеччини досліджуваного періоду; статистичні дані.

Дисертація С.В.Черкашина має логічну структуру. Обґрунтованість наукових положень та висновків дисертації С.В.Черкашина, а також їх достовірність забезпечуються чітким визначенням наукового апарату дослідження – мети, завдань, об'єкта, предмета дослідження, його методологічних засад. Цілісно дослідити проблему дослідження С.В.Черкашину дозволило використання системи філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових підходів, теорій, положень, а також використання комплексу взаємопов'язаних наукових методів дослідження: загальнонаукових (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування, порівняння, узагальнення, систематизації, конкретизації); конкретно-наукових (історико-ретроспективного, історико-структурного; хронологічного; історико-діахронного, проблемно-тематичного, праксиметричного); історико-актуалізаційного.

Тож, є підстави визначити дисертаційне дослідження С.В.Черкашина як ґрунтовне наукове дослідження з актуальної для педагогічної теорії і освітньої практики вищої школи України проблеми, наукові положення і висновки якого є достатньо обґрунтованими, достовірними і повними.

Дисертаційне дослідження С.В.Черкашина містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності вирішують актуальну наукову проблему. Згідно з чинними вимогами результати дослідження відображені в одноосібній монографії дисертанта «Розвиток вищих навчальних закладів Німеччини».

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 09/1-402/3 від 27.09.2018), Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (довідка № 01/10-556 від 05.09.2018), ДВНЗ «Донбаський

державний педагогічний університет» (довідка № 69–18–638 від 05.09.2018), Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (довідка № 2958/1 від 26.09.2019).

Представлена дисертація має конкретне практичне значення, що полягає у тому, що її положення й висновки щодо еволюції університетської освіти Німеччини та її провідних тенденцій упродовж ХХ – початку ХХІ ст. надають підстави для систематизації й узагальнення теоретико-практичного досвіду й визначення перспектив його використання в процесі реформування університетської освіти України з урахуванням викликів, перед якими постає сучасне українське суспільство, і завдань, що вимагають постійного оновлення університетської освіти та вироблення збалансованої стратегії її розвитку із збереженням кращих національних традицій. Отримані наукові дані пропонують підґрунтя для подальших компаративних історико-педагогічних досліджень. Ними доцільно послуговуватися під час підготовки наукових статей, написання навчальних посібників і підручників із питань організації університетської освіти в Німеччині; при викладанні нормативних і вибіркових дисциплін навчального плану у ЗВО, закладах неформальної освіти; у процесі написання та захисту кваліфікаційних наукових праць.

Дисертаційне дослідження С.В.Черкашина є логічним за структурою, складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел, анотації. Зміст розділів і підрозділів роботи відповідає назві структурних компонентів і реалізує розв'язання визначених у роботі завдань. У цілому, подане до захисту дослідження є фундаментальним і завершеним, його результати мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення, пройшли необхідну апробацію на міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференціях в Україні і за кордоном.

Оцінюючи у цілому дисертаційне дослідження С.В.Черкашина позитивно, вважаємо за необхідне відзначити дискусійні моменти, висловити деякі зауваження та побажання:

1. У контексті аналізу історії розвитку університетської освіти у Німеччині XIX- початку XX ст. у матеріалах дисертаційного дослідження представлено і схарактеризовано широке поле термінів щодо типів університетів, серед яких, «класичний університет», «університет прикладних наук», «повний університет», «технічний університет», «дослідницький університет», «підприємницький університет» (Додаток А.). Варто було б також схарактеризувати і терміни «матричний університет», «груповий університет» та «змагальний університет», які використані при визначенні ознак і особливостей у розвитку університетів Німеччини впродовж обґрунтованих у дисертації етапів. Також вважаємо, що було б доцільним роз'яснити такі терміни як «вторинна й третинна галузь освіти» (С.261, 265, 479).

2. Визначаючи, з одного боку, як позитивне прагнення дисертанта всебічно проаналізувати політичний та соціально-економічний контекст розвитку університетської освіти у Німеччині досліджуваного періоду, з іншого, - вважаємо, що варто було більш сконцентровано висвітлити змістові складові навчального процесу та методи і форми навчання.

3. На наш погляд, варто було представити аналіз університетських навчальних планів і програм, що використовувались на кожному з визначених у дисертації етапів реформування університетської освіти у Німеччині у межах періоду дослідження.

4. Отримані у ході дослідження дані засвідчили певну схожість процесів у розвитку університетів Німеччини і України на сучасному етапі, що викликають стурбованість науковців і представників науково-педагогічної спільноти такі як комерціалізація університетів, стан їх автономії, збереження національних традицій, взаємовідносини між університетом як інститутом та економікою та деякі інші (5 розділ, параграф 3). Було б доцільним конкретизувати шляхи розв'язання таких викликів у контексті розв'язання завдання визначення перспектив творчого використання досвіду розвитку університетської освіти Німеччини на етапі реформування

університетської освіти України та її входження в європейський освітньо-науковий простір.

5. Узагальнюючи результати дослідження варто було б подати у формі таблиці позитивні і негативні прояви у розвиткові університетської освіти Німеччини досліджуваного періоду на кожному з обґрунтованих у роботі етапів, що додало б чіткості і переконливості у представленні результатів наукового пошуку.

6. Безперечно здобутком дисертанта є визначення наскрізних тенденцій розвитку університетської освіти Німеччини обраного періоду, утім, на наш погляд, згідно з завданнями дослідження у висновках роботи варто було б акцентувати й провідні тенденції, характерні для кожного з обґрунтованих етапів.

Водночас зауважимо, що висловлені зауваження не знижують наукової та практичної цінності дослідження С.В.Черкашина, яке виконане на належному науковому і практичному рівні.

Слід зазначити, що основні положення й висновки дослідження висвітлено в 38 одноосібних публікаціях, серед яких: одноосібна монографія, 21 стаття у наукових фахових виданнях України та міжнародних виданнях, уключених до наукометричних баз, та 5 статей в інших виданнях, 8 тез у збірниках матеріалів міжнародних та регіональних наукових і науково-практичних конференцій.

Кількість публікацій С.В.Черкашина за темою дисертації у наукових фахових виданнях України та у зарубіжних періодичних виданнях відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 17.10.2021 р. № 1112 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук». У висновках до кожного розділу наведено перелік наукових праць дисертанта, які відображають основний зміст розділів роботи.

Отже, представлення результатів дослідження, кількість та обсяг публікацій, повнота розкриття змісту дисертації у них відповідають вимогам

щодо дисертаційних праць, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Висновок. Аналіз дисертації, автореферату, опублікованих праць надає підстави дійти висновку про те, що дисертаційна робота Черкашина Сергія Володимировича «Розвиток університетської освіти Німеччини (XX – початок XXI століття)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, яка за науковою новизною, вагомих теоретичним і практичним значенням одержаних результатів відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013р. № 567 (зі змінами від 19.08.2015 року, Постанова Кабінету Міністрів України №656), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов №3
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Кузнєцова О.Ю.

Кузнєцова О.Ю.

Підпис	<i>Кузнєцова О.Ю.</i>
Засвідчую	<i>[Signature]</i>
Нач.ВК	<i>[Signature]</i>
« 09 »	03. 2024 р.